

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**POSTAVENÍ ŽEN V SOUČASNÉ SPOLEČNOSTI,
PROBLÉM NADVLÁDY A MOCI**

Autor práce:

Studijní obor:

Forma studia:

Vedoucí práce:

Pavčina Van de Poel

Mezinárodní teritoriální studia

Kombinovaná

prof. PhDr. Emanuel Pecka, Csc.,

Mgr. Tomáš Fanyš

2008

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím pramenů a literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna ke studijním účelům.

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucím této bakalářské práce, prof. PhDr. Emanuelovi Peckovi, Csc. a Mgr. Tomáši Fantyšovi za metodické vedení, cenné připomínky a jejich čas strávený nad touto prací.

Obsah:

<u>1 ÚVOD.....</u>	<u>- 6 -</u>
1.1 ÚVODNÍ VYMEZENÍ PRÁCE.....	- 6 -
1.2 DŮVOD VÝBĚRU TÉMATU	- 7 -
1.3 CÍL PRÁCE	- 7 -
1.4 METODOLOGIE	- 8 -
<u>2 SPECIFIKA POJEDNÁVANÝCH PŘÍSTUPŮ</u>	<u>- 9 -</u>
2.1 KONCEPCE PIERRA BOURDIEU	- 9 -
2.1.1 PRAPŮVOD NADVLÁDY.....	- 9 -
2.1.2 SYMBOLICKÉ NÁSILÍ.....	- 11 -
2.1.3 NEGATIVA NADVLÁDY	- 12 -
2.1.4 ANALÝZA ANDROCENTRICKÉHO NEVĚDOMÍ	- 12 -
2.1.5 HABITUS – BYTÍ ŽENY	- 13 -
2.1.6 DEHISTORIZACE	- 13 -
2.1.7 SEXUALITA JAKO KLÍČOVÁ STRUKTURA	- 15 -
2.2 KONCEPCE MICHELA FOUCAULTA.....	- 15 -
2.2.1 ANOTACE FOUCAULTOVA DÍLA O SEXUALITĚ	- 15 -
2.2.2 ZÁKLADNÍ POJMY FOUCAULTOVÝCH TEORIÍ OBECNĚ	- 16 -
2.2.3 SEX A SEXUALITA JAKO DISKURS.....	- 17 -
2.2.4 VZTAH SEXUALITY A MOCI.....	- 18 -
<u>3 KOMPARACE HISTORICKÉHO POSTAVENÍ ŽEN SE SOUČASNÝM.....</u>	<u>- 19 -</u>
3.1 ÚVODNÍ SLOVO K HISTORII	- 19 -
3.1.1 OBDOBÍ STAROVĚKU	- 20 -
3.1.2 OBDOBÍ RANÉHO STŘEDOVĚKU	- 20 -
3.1.3 OBDOBÍ VRCHOLNÉHO STŘEDOVĚKU.....	- 21 -
3.1.4 OBDOBÍ POZDNÍHO STŘEDOVĚKU.....	- 22 -
3.1.5 OBDOBÍ NOVOVĚKU	- 23 -
3.1.6 POČÁTKY MYŠLENEK O ROVNOSTI POHLAVÍ	- 25 -

3.2	ÚVODNÍ SLOVO K SOUČASNOSTI.....	- 26 -
3.2.1	ŽENA CHÁPAJÍCÍ – RODINA	- 26 -
3.2.2	ŽENA MYSLÍCÍ – VZDĚLÁNÍ.....	- 29 -
3.2.3	ŽENA PRACUJÍCÍ – PROFESE	- 31 -
3.2.4	ŽENA CÍTÍCÍ – VZTAHY	- 35 -
4	<u>ZÁVĚR.....</u>	- 37 -
5	<u>SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY</u>	- 38 -
5.1	TIŠTĚNÉ ZDROJE – MONOGRAFICKÉ PUBLIKACE	- 38 -
5.2	ELEKTRONICKÉ ZDROJE – ELEKTRONICKÉ MONOGRAFIE, WWW STRÁNKY	- 40 -
6	<u>REJSTŘÍKY</u>	- 40 -
6.1	OBRÁZKY	- 40 -
6.2	TABULKY	- 40 -
7	<u>ABSTRAKT</u>	- 41 -
8	<u>ABSTRACT</u>	- 42 -

1 Úvod

1.1 Úvodní vymezení práce

Charles Wright Mills označil kdysi sociologa jako člověka, který je schopen odmyslet se od zaběhnutého chápání všedních jevů našeho života. Takový člověk pak nahlíží na život kolem sebe novým způsobem, čili využívá tzv. sociologickou imaginaci¹, jak tuto metodu Mills nazval. A proto si pokládám tuto otázku:

Je dnes ještě vůbec reálné nahlížet na problematiku pohlaví a moci jinak než tradičně? Po těch všech populárních a méně populárních teoriích, které se tomuto tématu věnovaly? Domnívám se, že reálné to rozhodně je a navíc takový pohled může být s klidným svědomím považován za platný. Neboť podle výše uvedené Millsovy metody lze na sociologické jevy kolem sebe nahlížet nejen nově, ale zároveň bez ohledu na teorie předešlé.

Definovat postavení žen v současné společnosti s ohledem na problém nadvlády a moci se pokusili již mnozí. Konstatování Roberta F. Murphyho, že *“Téma pohlaví a pohlavních rolí je obrovskou zásobnicí strachů, obav, obranářských postojů, projekcí potlačeného, záměnou pocitů, mýtů, pouhých výmyslů i nehorázných nesmyslů. Je to téma, na které má každý své teorie, jež jsou vesměs chybné, ale které vytvářejí důležité předpoklady či domněnky o vztazích mezi pohlavími.”* (Murphy 1998, s. 66) považuji za nejtrefnější a zároveň za nejnestranější vyjádření se k této problematice vůbec.

Pokusím se v této práci tedy rovněž o nestranný pohled na ženu v naší společnosti z různých úhlů pohledu. Ke klíčovým otázkám této práce zařazuji především pak tyto:

- Kde se vzala nadvláda jednoho pohlaví nad druhým? – vysvětlení z pohledu koncepcí francouzského poststrukturalismu
- Jaké bylo a je postavení žen? – pohled historický versus současný

¹ Sociologická imaginace je jednou ze sociologických metod, která umožňuje zamýšlet se nad jevy ve společnosti a vztahy mezi nimi nově a netradičně. Viz MILLS CH. W. 2002

- Jaké je tedy současné postavení žen – kdo jsou a kde se nacházejí současné ženy?

1.2 Důvod výběru tématu

Rozhodně si nemyslím, že žena je v dnešní době jen bytostí ovládanou, k čemuž se vrátím ještě později v této práci.

Často slýcháme kolem sebe nebo o tom čteme, že muži a ženy se navzájem odlišují. Muži jsou lepší například v matematice a ženy naopak v cizích jazycích. Svět kolem nás jakoby rozdělil dvě pohlaví, které jej obývají na dva neustále soupeřící subjekty. Někaké geneticky dané rozdíly bezesporu mezi pohlavími existují.

Já jsem si ale téma své práce nevybrala kvůli pohlavním rozdílům, ale kvůli tomu, že se chci pokusit definovat postavení žen v tomto století, v této době. Chci se zamyslet nad jejími jednotlivými rolemi v životě v porovnání současnosti s minulostí. Dále se chci zamyslet nad velmi zajímavou teoretickou koncepcí Pierra Bourdieu, že totiž na tomto světě vládne mužská nadvláda. Proč je tomu tak? Dalo by se na tom něco změnit a jak případně? To je to, co mě zajímá a čemu bych ráda porozuměla prostřednictvím této práce.

Asi nejchytřeji se tomuto problému vyhnula filosofie. Ta se totiž zabývá člověkem jako takovým a nerozlišuje v podstatě mezi ženou a mužem, pokud se jedná o její stěžejní témata. Myslím, že nejde o to, jaké pohlaví má nebo by mělo mít navrch, jde o sebeidentifikaci a sebereflexi jednoho či druhého pohlaví na tomto světě, v této společnosti, zkrátka tady a teď.

1.3 Cíl práce

Cíl této práce je v souladu se zadáním – pokus o charakteristiku současného postavení ženy ve společnosti a ve vztahu vůči druhému pohlaví z pohledu nadvlády a moci. Práci jsem koncipovala teoreticky a téma jsem zpracovala rovněž převážně z pohledu sociologie.

V hlavní části textu jsem se snažila k tématu přistupovat v rámci sociologických koncepcí, zejména francouzského poststrukturalismu a jeho dvou představitelů, Pierra Bourdieu a Michela Foucaulta. Dále srovnávám historii se současností, na této komparaci chci ukázat podstatné rozdíly v postavení žen v minulosti a dnes. A v neposlední řadě definuji současnou ženu v jejích několika málo životních a současně sociálních rolích.

1.4 Metodologie

V práci je využita rešeršně-kompilační metoda sběru a třídění informací z literárních pramenů věnujících se zvolenému tématu, které jsou následně interpretovány. Další metodou je, jak jsem uvedla již v úvodu, metoda sociologické imaginace.

K dispozici jsem měla primární a sekundární literaturu a také internetové zdroje, z nichž jsou vyvozeny komparativní závěry, které jsou částečně cílem této práce. K primárním zdrojům řadím zejména dílo *Nadvláda mužů* od Pierra Bourdieu a *Dějiny sexuality* od Michela Foucaulta. K sekundární literatuře pak veškerou nastudovanou literaturu týkající se historie, ale i současnosti žen, která je uvedena v seznamu použité literatury k této práci. V práci jsou rovněž nastíněny osobní názory na některé z klíčových otázek této práce.

Pro potřeby citace byl zaveden systém citací přímo v textu. Citace jsou uvedeny v závorkách a označeny kurzívou. Úplný seznam citací je uveden na konci práce. Kurzívou jsou označeny i výrazy, které jsou ponechány v původním jazyce. Pro vysvětlení pojmů, které by čtenáři nemusely být hned jasné, byl použit systém poznámek pod čarou.

2 Specifika pojednávání přístupů

2.1 Koncepce Pierra Bourdieu

Francouzský sociolog, Pierre Bourdieu se ve své *Nadvládě mužů* zamýšlí nad prapůvodem mužské nadvlády, především její symbolické verze. V tomto díle rozvíjí onu hříšnou myšlenku zcela brilantním způsobem. Svou teorii vykládá na příkladu kmene kabylských Berberů², kde je tato nadvláda dosud zakořeněná ve své původní podobě. Poukazuje na to, jak se se ženou zachází díky této nadvládě, jak se ženy samy staví vůči této nadvládě, jaké má nadvláda dopady na obě pohlaví a hlavně, jak se to vlastně přihodilo, že všichni tuto nadvládu vnímáme jako přirozenou a jaké jsou možnosti změnit tuto situaci. V této kapitole se pokusím analyzovat Bourdieuho myšlenky za pomoci jeho vlastních stěžejních termínů a pojmů.

2.1.1 Prapůvod nadvlády

Kde se tato nadvláda vzala?

Bourdieu se domnívá, že pochází z našeho nevědomí. Uvnitř našeho nevědomí je hluboce zakořeněná, že se nám zdá, jakoby to tak mělo a má být. Ilustruje to na příkladu již zmíněných Kabyků, u nichž existují struktury androcentrického vidění světa ve své původní podobě. Zachovali si toto vidění a pravděpodobně pochází z tzv. sexualizované kosmologie. Na základě sexuální topologie těla se vytvořily myšlenkové struktury a z nich pozdější diferenciaci, čili jakési dělení a samozřejmě i předsudky s tímto dělením spojené. Tak například, pohyby a přesuny těla stvořily jakousi bipolaritu v otázce pohlaví. Pohyb

² Kabylistí Berberové jsou obyvatelé Alžírsko, tvoří asi jednu pětinu obyvatel. Kromě Kabylských Berberů jsou to dále ještě Mozabité a Tuarégové. Zatímco Tuarégové žijí na jihu Alžírsko ve střední Sahaře a Mozabité se soustřeďují v severosaharských městech, žijí Kabylové v severní části země. Bourdieu toto etnikum zkoumal při svém pobytu v Alžírsku. Právě na něm poukazuje na struktury androcentrické kosmologie, která se u nich dochovala v podstatě ve své ryzi podobě díky neměnnému jednání a řeči používaných v jejich stereotypizovaných obřadech.

nahoru, vpravo, vpřed, apod. je spojován s maskulinem a opačné pohyby či posuny pak zase s femininem. Lidské tělo se tak vlastně stalo objektem socializace, jeho pohyby a přesuny nabraly jistý sociální význam, který byl časem kategorizován.

„ ... zatímco skutečnost je taková, že právě ona schémata – tím, že tyto difference naturalizují, to jest, zapojují do systému diferencí stejně zdánlivě přirozených – je udržují při životě, předsudky, jechž se z nich rodí, jsou tak chodem světa, a hlavně všemi biologickými a kosmickými cykly, neustále potvrzovány.“ (Bourdieu 2000, s. 11)

Biologické a anatomické rozdíly mezi mužem a ženou se tak mohou jevit jako přirozený důvod sociálního rozlišování mezi rody. Svou roli v tomto dělení sehrál i mýtus. Ve všech případech se ale jedná o výhradně mužské vidění. Toto vidění jasně rozlišuje mezi tím, co je typicky mužské a co typicky ženské. V případě typicky ženského se lépe hodí výraz vše, co není mužské je ženské. Je to pravý opak mužského. Tedy například u pohybu nahoru, což představuje symbol mužského, se tak pohyb dolů jeví jako symbol ženského. Nebo vezměme jiné příklady – “ ...suchý/mokrý, tvrdý/měkký, rovný/křivý ... ” (Bourdieu 2000, s. 11)

Dle Bourdieuho se z tohoto dělení také vyvinul pozdější systém dělby práce. Práce na poli například: muž vykonává akt setí (analogie s oplodněním) a žena pleje a vyčkává úrodu (analogie s těhotenstvím a porodem). Tento vykonstruovaný model mužského vidění je vlastně mechanismem převrácení vztahu mezi příčinami a následky. Vyjmenovaných odlišností těla se využívá k androcentrickému vidění a tak se nám zdá, že jsou příčinou samotnou. To však není pravda. Nadvláda se tzv. somatizovala do těla a ne naopak. Nadvláda se vtělila do našeho těla a socializovala ho svým způsobem.

„... legitimuje vztah tím, že z něho činí součást logické přirozenosti, jež sama je přitom naturalizována sociální konstrukcí.“ (Bourdieu 2000, s. 24)

U Kabyků to v praxi vypadá takto např.: dívky jsou odmala vychovávány k poslušnosti a pokoře a tomu se současně učí přizpůsobovat i své tělo: chodí s hlavou dolů, kontrolují své tělo, jeho pohyby, výraz tváře. U chlapců je naopak odmala vštěpován pravý opak, čili chodit vzpřímeně, hledět do očí, působit rozhodně. U chlapců také dochází k iniciačnímu rituálu přechodu od dítěte k muži, jinými slovy od ženského k mužskému.

*„ Androcentrické vnímání je tak neustále legitimizováno praktikami, které samo plodí“
(Bourdieu 2000, s. 32)*

Co z toho plyne dle této teorie?

Mohlo by to znamenat, že po celá staletí by se události mohly vyvíjet jiným směrem, než se vyvíjely? Nebo snad, že by se v opačném případě (tedy pokud by nebylo nahlíženo na vše kolem nás výhradně androcentricky), sociální role mužů a žen vyvinuly k obrazu opačnému nebo alespoň odlišnému od toho dnešního? Rozdělily by se role jinak?

Nahlížím-li na svět kolem sebe tak, jak naznačil Bourdieu, nelze ho pravděpodobně změnit žádnými feministickými ani emancipistickými hnutími změnit tak, jak by si mnozí přáli. Problém je v tom, že se totiž sice o změnu snažíme, ale marně. Dokud nezměníme vnímání všeho výhradně mužským okem, nic z toho o co se tak snažíme se nezmění. Maximálně dojde k dalšímu utvrzení v dosavadním vidění.

2.1.2 Symbolické násilí

Mužská nadvláda má tak ideální podmínky k tomu, aby se prosazovala. Zajímavým aspektem je tzv. symbolické násilí, jak jej nazývá Bourdieu. Jedná se o druh násilí, které se uplatňuje již nevědomě. V čem se projevuje toto symbolické násilí?

Ženy mají k dispozici jen nástroje poznání, které určila mužská nadvláda, mají je tedy s muži společné. Podle těchto naturalizovaných schémat hodnotí samy sebe i okolí. Proto je například dnes mnoho žen nespokojených se svým tělem, nahlízejí na něj totiž jako muži a podle jejich kritérií. Vezměme například zavedené klišé o tom, že muž by měl být postavou větší než žena. Mnoho žen si takto volí partnera a v žádném případě by nepřipustila, aby jejich vyvolený byl postavou menší než ony samy, což opět ukazuje na pohled mužské nadvlády.

Neméně zajímavý je pohled na ženu jako na předmět směny. Vychází opět ze základního dělení, tedy z pozice aktéra a nástroje. Žena jako předmět směny je užívána především na sňatkovém trhu. Ženy se stávají spíše symbolickým ekonomickým statkem a slouží jako nástroj mužské politiky.

2.1.3 Negativa nadvlády

Doposud bylo řečeno, jaké všemožné výhody muži ze své nadvlády čerpají a mohou čerpat. Bourdieu se však také pozastavuje nad odvrácenou stránkou nadvlády. Mužům je odmalička vštěpováno jací mají a musejí být, aby svou roli ovládajícího mohli plnit. Tento neustálý tlak vynikat a dokazovat pravý opak ženského na ně působí i negativně. Občas se totiž stane, že tento tlak nezvládnou a obrátí se tak jejich nadvláda proti nim. Nebo, jak by řekl Marx, „nadvláda je ovládá“ (viz. Bourdieu 2000, s. 63).

Muži jsou tak nuceni neustále si dokazovat a to především sami mezi sebou, že jsou svého označení „šlechta“ hodni. Proto si také podle Bourdieuho libují v různých zápasnických sportech a jiných aktivitách, kde je prostor pro tyto důkazy. *„Mužnost, jak je vidět, je pojem eminentně vztahový, budovaný před očima druhých mužů a pro ně, a proti ženství, v jakémstri strachu z ženství, a hlavně z ženství ve vlastním nitru.“* (Bourdieu 2000, s. 49)

2.1.4 Analýza androcentrického nevědomí

Jedná se vlastně o analýzu nevědomí nás všech. U Kabyků se toto nevědomí zachovalo nezměněné. Dnes už nadvláda není tak samozřejmá jako dříve, avšak některé její mechanismy přetrvaly až do dneška. Nevyslovené příkazy mužské nadvlády působí na ženy dodnes. I dnes se pohlaví a jeho chování, jednání hodnotí podle původního dělení. Tak vznikají situace, kde se vyslovíme o nějakém chování ženy nepřipustném k jejímu pohlaví a stejně tak je tomu i u muže. Postupujeme a hodnotíme podle tohoto dělení. Mužství je něco jako šlechtictví, jak už bylo řečeno. Bourdieu uvádí řadu příkladů z běžného života, kde se stále uplatňuje nevědomí mužské nadvlády. Dělna práce, ale nejen na profesi vhodné pro to či ono pohlaví, ale také na jeho vymezení a hranice činnosti pohlaví. Kupříkladu profese sekretářky má dodnes jasně vymezené a do jisté míry vykonstruované práva a povinnosti, jak se má oblékat, reprezentovat, co smí a co nesmí. Zajímavé je také, že toto povolání, pokud ho vykonával muž – tajemník, mělo daleko větší váhu a prestiž, než když ho začaly vykonávat ženy.

2.1.5 Habitus – bytí ženy

Bourdieu hovoří o ženském a mužském *habitu* (jed. č. *habitus*), což by se dalo vysvětlit jako soubor určitých dispozic jednoho či druhého pohlaví a s tím související bytí ženy. Obdobný pojem najdeme také u Foucaulta – viz podkapitola 2.2.4. – *dispozitiv*. Ovšem „ženské bytí jako bytí viděné“.

Co to znamená? Ženy jsou vnímány jako symbolické předměty a jejich bytí je tudíž do jisté míry závislé. Žena tak jakoby existovala jen pro druhé, pro jejich pohled. Právě díky této závislosti, tohoto vnějšího hodnocení dochází také k tomu, že ženy jsou neustále nejisté ve svém zevnějšku. Snaží se zalíbit mužům podle jejich požadavků samozřejmě. „*Dá se proto říci, že závislost na druhých (a nejen na mužích) se stala pro ženy ustavujícím prvkem jejich bytí.*“ (Bourdieu 2000, s. 61)

Oproti tomu mužský pohled v pohledu ženy ilustruje Bourdieu na výtažku z díla Virginie Woolf, K majáku. „*Na pozadí příběhu se totiž rýsuje nesmírně bystrý obraz ženského pohledu, pohledu, který sám neobyčejně bystře vidí, jaké zoufalé, a ve své triumfální neuvědomělosti značně patetické úsilí musí každý muž vynakládat, aby dostal své dětinské představy o muži.*“ (Bourdieu 2000, s. 64) Pan Ramsay, postava z románu, která je chápána jako velkolepá postava muže, je totiž přistižena v dětinství. Bourdieu k tomu dodává, že muž je vlastně dítě, dítě, které si hraje na muže. Ale také: „*Ve skutečnosti jsou ženy jen zřídka tak nezávislé – ne-li na sociálních hrách, tedy alespoň na mužích, kteří je hrají-, aby dokázaly dát své vlastní deziluzi podobu takového lehce shovívavého soucitu s mužským *illu*sio.*“ (Bourdieu 2000, s. 72)

2.1.6 Dehistorizace

Bourdieu říká, že je-li něco v historii věčné, tak je to proto, že je to plodem procesu zvětňování. Naším úkolem by tedy mělo být dehistorizovat ten moment, kterým se mužská nadvláda uchopila moci a od té doby ji drží pevně v rukou stále znovu a znovu. Oporu, kterou tato nadvláda má, vidí především v aktérech a institucích, kteří ji podporují. Nestačí tak jen upozorňovat na postavení žen, ale je třeba : „*... ukazovat historický proces dehistorizace, jenž tyto neproměnné stále znovu plodí a reprodukuje, neboli neustálý proces*

diferenciace, jemuž muži a ženy podléhají a jehož vlivem se sami navzájem diferencují buď tak, že se maskulinizují, nebo feminizují.“ (Bourdieu 2000, s. 77)

Důležitou roli v podpoře jednotlivých pohlaví mají tři instituce: rodina, církev a škola. Působí totiž na nevědomí jedince. Všechny tři jsou v podstatě na bázi patriarchátu a pomáhají tak zachovávat sexuální hierarchii.

Ovšem v poslední době došlo také k řadě změn. Předně, mužská nadvláda už není tak samozřejmá jako dříve. Mezi ty nejpodstatnější změny a faktory, které je ovlivnily, řadí Bourdieu :

- vznik feministických hnutí a jejich kritik samozřejmosti mužské nadvlády
- přístup žen ke vzdělání
- proměny rodiny, alternativy k rodině
- nárůst zaměstnaných žen (tedy přesun od domácí práce k jiné)
- setrvalost ekonomie symbolických statků (žena jako předmět reprezentace, kapitálu)

Ale zároveň se vlastně jakoby nic nezměnilo, ženy mají sice „ke všemu“ přístup, ale vše se nadále řídí tradičním dělením. Ženy tak pracují a jsou činné v oblastech, do kterých neměly radu let přístup, ale jejich pozice zůstává takřka vždy na nižší úrovni než u muže. Nebo se řada profesí zcela zfeminizovala (jak už bylo řečeno sekretářka nebo učitelka apod.) a tím pádem opět klesl jejich význam. Vycházet lze i ze tří zásad, které navazují na tradici dělby práce:

- žena pokračuje v zaměstnání, které se podobá či navazuje na domácí práce (péče, služba, výuka atd.)
- žena nemůže mít nikdy nadvládu nad mužem, a proto vykonává takové zaměstnání, kde je podřízená
- jen muži přísluší manipulovat se stroji a technickými předměty (žena versus věda)

Muži o tyto profese nejeví zájem, protože se staly ženskými.

Z toho všeho plyne, že dívky jsou nadále vychovávány dle původního řádu. Nadále se dívají na svět očima ovládajících – mužů.

2.1.7 Sexualita jako klíčová struktura

Síla struktury, o které hovoří Bourdieu se nedá změnit hrou na pohlaví : „ ... *rody zdaleka nejsou jen prosté role, které lze hrát podle libosti, ale jsou vepsány do těl a do určitého světa, a to jim dává sílu.*“ (Bourdieu 2000, s. 93)

Že je sexualita spojena s mocí, zde ještě možná nezaznělo, ale je to to nejpodstatnější na Bourdieuho záměru osvětlení mužské nadvlády. Sexualita totiž tak, jak ji chápeme dnes (a hlavně sexuální akt – vnímaný jako akt nadvlády), je objev dějin. Je to objev, k němuž docházelo pozvolna. „*Je tedy logické, že sociologické zkoumání genetiky sexuálního nevědomí musí pokračovat analýzou struktur sociálních světů, v nichž toto nevědomí koření a kde se předává, ať už jde o dělení osvojená ve formě dělicích principů, nebo o objektivně existující rozdělení sociálních pozic (a jejich držitelů) na převážně maskulinní nebo femininní.*“ (Bourdieu 2000, s. 96)

Všechny vztahy nadvlády jsou v podstatě založeny na nadvládě mužů. Někdy jsou neviditelné, skryté, jindy je můžeme alespoň zahlédnout či poodhalit. V každém případě zde zůstává jakási demarkační čára, která spojuje a rozděluje muže a ženy na tomto světě.

2.2 Koncepce Michela Foucaulta

2.2.1 Anotace Foucaultova díla o sexualitě

Foucault je považován za poststrukturalistu a proto se i jeho teorie nadvlády a moci ve slavném díle Dějiny sexuality I až III nese v tomto tónu. Foucaultův text lze však chápat mnoha způsoby a při jeho vlastní interpretaci je třeba postupovat více než opatrně. Jinak jeho myšlenkám rozumí filosofové, jinak sociologové a jinak odborníci na gender problematiku. Mnohdy jsou jeho myšlenky v díle jen naznačeny, avšak dále nevysvětleny, což způsobuje onu rozdílnost v porozumění jeho dílu.

Nejprve je třeba si uvědomit, že Foucault prošel různými obdobími ve svém životě, co se jeho tvorby týče. Ve vztahu k jeho tvorbě lze rozdělit jeho dílo do jakýchsi tří časových etap. Raný Foucault, čímž mám na mysli léta šedesátá v jeho tvorbě, dále pak

pozdější Foucault zastupující léta sedmdesátá a pozdní Foucault spadající od roku 1976 do své smrti v roce 1984.

Po přečtení prvního dílu čtenář nabývá dojmu, že vlastně není schopen reprodukovat hlavní myšlenky a obsah textu, neboť text je místy poměrně těžce srozumitelný. Lze vytknout i složitou dostupnost uváděných pramenů, na které Foucault odkazuje. Druhý a třetí díl je psán zcela odlišným způsobem. Je opatřen řadou citací, ovšem spíše z filosofického okruhu antických pramenů. Vzhledem k tématu své práce postrádám problematiku genderu v jeho díle. Tato témata v době, kdy Foucault psal dějiny sexuality už bezesporu existovala. V posledním díle jeho Dějin sexuality je sice kapitola věnovaná ženám, ale dozvídáme se v ní jen velmi málo o životě antické ženy. Jedná se spíše o soupis manželských doporučení.

Jedno je ale jisté, jeho dílo je zajímavým počinem filosofickým a způsob jeho myšlení lze analyzovat z mnohých úhlů pohledu. V následujících podkapitolách se pokusím o analýzu Foucaultovy teorie moci vyplývající z výše uvedených děl.

2.2.2 Základní pojmy Foucaultových teorií obecně

Nejvíce známé pojmy, při jejichž vyslovení se nám asociuje Foucault, jsou asi pojmy *diskurs* a *subjekt*. Tyto dva pojmy spadají ale spíše do kategorie filosofické, nicméně je musím zmínit, protože souvisí s tématem této práce – nadvláda a moc.

Výchozím bodem pro jeho pojem *diskurs* je konstatování, že lidé mají významuplný vztah se světem, který nás obklopuje. (viz Foucault 1994) To vlastně znamená, že my lidé jsme bytostí kulturní. Dalo by se také v této souvislosti hovořit o jakési „kulturní sociologii“.

Dalším výchozím bodem pro jeho teorie je *otázka subjektu*. Otázka subjektu jako taková je svou podstatou otázkou silně filosofickou a navíc s těžkým sémantickým dědictvím. Člověk u Foucaulta není duchovním výtvozem společnosti, ale subjekt je výtvozem struktury. Subjekt není ani výtvozem vlastní sexuality, což se pokouší dokázat ve svém díle Dějiny sexuality. Subjekt je podle Foucaulta náhodnou souhrou různých struktur,

dalo by se říci jakýchsi “vládnoucích struktur”. Proto je pro Foucaulta tak důležité studium moci a člověka.

2.2.3 Sex a sexualita jako diskurs

V této části práce nastíním velmi krátce a stručně Foucaultovu teorii o sexualitě jako o mocenské struktuře, neboť jak už jsem nastínila v podkapitole 2.2.1, jeho dílo je poměrně těžce srozumitelné a uchopitelné v celé svojí šířce obsahu. Pro cíl mé práce postačí základní charakteristika jeho přístupu k problému nadvlády a moci.

"Existují dva historicky významné postupy produkování pravdy o sexu. Na jedné straně zde máme společnosti – a je jich nemálo: Čína, Japonsko, Řím, arabsko-muslimské společnosti – které jsou obdařeny ars erotica." (Foucault 1999, s. 68) Přičemž tímto pojmem má na mysli umění lásky. "Naše civilizace, alespoň na první pohled, nemá ars erotica. Zato jako jediná praktikuje scientia sexualis. Či spíš vyvinula během staletí pro vyslovení pravdy sexu postupy, které se ve své podstatě řadí do formy moci-vědění, stojící v přísném protikladu k umění iniciace a vznešených tajemství: jde o doznání." (Foucault 1999, s. 69) Tímto pojmem má Foucault na mysli vědu o sexu či chceme-li o sexualitě. Foucault se staví proti všeobecnému tvrzení, že sexualita se uvolnila až se šedesátými lety minulého století. Do té doby byla údajně svazována viktoriánskou represí. Ve zkratce pro vysvětlení – viktoriánská éra si podmanila a svázala lidskou sexualitu a teprve až šedesátá léta ji opět uvolnila. Podle Foucaulta je toto tvrzení nesmysl, viktoriánská éra si nepodmanila nic, co se sexu týká. Sex byl provozován odjakživa mezi lidmi, ale byl jen “provozován”, nic víc. Zatímco v době viktoriánské se sex a sexualita začala spojovat s diskursem, začalo se o tomto tématu diskutovat, což způsobilo propojení lidské identity s tímto pojmem. Sexualita, a diskurs o ní, se tedy stává jakýmsi místem, kde se člověk dozvídá sám o sobě pravdu. Proto se šedesátá léta nijak nezasloužila o uvolnění sexu, ale spíše o uvolnění diskursu o tomto tématu. Sex a sexualita to jsme my.

Podle Foucaulta je tedy sexualita jakousi vykonstruovanou záležitostí dnešní doby stejně jako věda o ní. Nejen u Foucaulta, ale i u jiných autorů se shledáme s názorem, že sexualita moderní doby je jakýsi “příjemný vynález”. Například Jan Sokol uvádí ve své

knize Filosofická antropologie o lidské sexualitě naší doby následující: „*Sexualita, u člověka patrně již od počátku uvolněná z přímé souvislosti s plozením potomků, jako by v současné společnosti tuto souvislost téměř ztratila a stala se jen jednou z životních příjemností.*“ (Sokol 2002, s. 39)

2.2.4 Vztah sexuality a moci

V současnosti se učíme na školách, že moc je ve své podstatě nejrozšířenější sociální vztah mezi lidmi. Moc má člověk vlastníci například majetek, ale také člověk disponující určitými informacemi, které druzí nemají nebo k nim nemají přístup. Čili moc mají i ti, kdo ovládají určité vědění. Moc si žádá svým způsobem vědění, aby mohla být uplatňována. Jestliže něco dobře známe nebo jsme správně informováni o něčem, je nám toto podmaněno, je to v naší moci. Vidíme, že tyto dva pojmy se vzájemně prolínají a doplňují.

Podobně je tomu i ve vztahu mezi mocí a sexualitou, bez moci by sexualita nemohla nikdy vzniknout. Moci vděčíme za diskurs o sexu a sexualitě. Foucault chápe totiž moc jako prvek v zásadě pozitivní, moc je chápána jako kreativní činitel v naší společnosti. Moc se dle Foucaulta projevuje skrze decentrovanou síť strategií, jejichž jednotlivý soubor nazývá Foucault tzv. *dispozitivem moci*. Z toho vyplývá, že u Foucaulta se nejedná o spor mezi mocí a sexualitou, ale o symbiotický vztah mezi nimi. Jedno podporuje druhé, přičemž obojí je současně jakýmsi “nadhledským faktorem”.

3 Komparace historického postavení žen se současným

3.1 Úvodní slovo k historii

Hovořit o současnosti nelze, aniž bychom zmínili minulost.

Není pochyb například o tom, že ženy byly velmi dlouhou dobu odsouvány do pozadí dějinnosti, ať už šlo o přístup ke vzdělání, o přístup k volebnímu právu či jiným právům lidské bytosti na tomto světě. Dodnes se uvádí, a jistě tomu tak i z určitého úhlu pohledu bylo, že muž určoval tok dějin a pokroku lidstva. Tedy, že to byl on, kdo vládl a měl moc nejen nad svými slabšími druhy, ale i nad ženou.

Ano, tak to chápeme již mnoho let, ale pokusme se nahlédnout na tento problém i trochu jinak. Nebyla to mnohdy spíše žena, kdo tahal za pomyslné nitky v divadle dějinnosti lidstva? Nebylo jí tolik vidět a ani tolik slyšet jako muže, ale byla prokazatelně zde i se svým specifickým druhem moci. Žena nedostala tolik hlavních rolí jako muž, ale o to lépe uměla využít rolí vedlejších, neméně významných a možná důležitějších, než některé role hlavní.

Historie žen a mužů se liší. Nám je známá především historie mužů, neboť byla jimi a pro ně psána. Ženy v ní byly zaznamenávány a zmiňovány pouze okrajově. Od prvních písemných dokladů je jasné, že muž byl vnímán jako nadřazená bytost, nadřazená v životě soukromém – rodinném, tak i v životě veřejném – politickém. Žena platila po celá staletí jako prostředek sociálního vzestupu, ale zároveň i sestupu.

Následující kapitolu jsem pro snadnější přehled o postavení žen rozčlenila chronologicky do jednotlivých dějepisných epoch, přičemž ženy ilustruji napříč těmito epochami bez konkrétnější kategorizace, např. v otázce právní či rodinné. Cílem této kapitoly je celkový pohled na sociální postavení žen v minulosti.

3.1.1 Období starověku

Ve starověkém Řecku měl faktickou moc jen svobodný muž, občan polis. Princip a povahu otcovské moci v antice utvářel v první řadě a v každé rodině domácí bůh, který představoval nejvyšší autoritu a poté otec. Žena zaujímá nižší postavení, do náboženství byla uvedena až sňatkem. Sňatek utvářel zároveň podřízení a důstojnost ženy. Žena je chápána vždy jako nezletilá, manžel má moc nad ženou, což se v těchto dobách vyjadřovalo termínem *manus* – ruka; čili muž držel nad ženou obrazně řečeno ruku. Muž měl trojí autoritu: pána, kněze a soudce. Jako příklad uvádím některá práva tehdejšího otce, jež tvořila jeho moc (viz. de Coulanges 1998):

- V otázce náboženské – muž měl kněžskou svrchovanost u domácího kultu a současně odpovědnost za pokračování kultu a tudíž i rodiny, čili právo uznat nebo odmítnout narozené dítě. Dále měl právo:
 - právo zapudit manželku z důvodu neplodnosti, cizoložství
 - právo provdat dceru, oženit syna
 - právo emancipovat syna, tj. vyloučit ho z rodiny a kultu, právo adoptovat, tj. uvést cizince k domácímu ohništi
 - právo umírajícího určit poručníka své ženě a dětem

Žena tyto práva, alespoň v nejstarších dobách, neměla.

- V otázce majetkové – vlastníkem jmění byla rodina, uživatelem otec. Ani žena ani syn nic nevlastnili, otec mohl svého syna dokonce prodat. Patřil totiž také do jeho vlastnictví.
- V otázce právní – žena a syn nemohli být žalobci ani obhájci, žalující ani žalovaní, ba ani svědci. Veřejný soud existoval pouze pro otce, ten byl odpovědný i za činy příbuzných. Otec jako hlava rodiny měl soudcovské právo v domě, to bylo úplné a mělo konečnou platnost.

3.1.2 Období raného středověku

V rané francké době býval každodenní život žen pevně určen jejich pohlavím a věkem a zařazením do dělby práce. Ženám připadala domácnost a vše co k ní patřilo.

Ženy byly ale činné také v tzv. manufakturách na výrobu šátku. Život v nich však nebyl vůbec lehký, dostávalo se jim ošacení, stravy a ubytování, ale pravděpodobně žádné peněžité odměny. Přední postavení muže je nepopiratelné. Vidíme to například na tom, že žena se za mužem stěhuje. Po smrti svého muže zaujímal jeho místo, mnohem častěji ho ale předala některému ze synů, u kterého pak dožívala.

3.1.3 Období vrcholného středověku

Ve středověku dochází k jakési částečné emancipaci, především díky zakládání měst. Aby se zakládání měst stalo atraktivnějším, byla nutná svoboda jejich občanů, tedy mužů i žen. Žena má tedy podíl na měšťanské svobodě, byla jim dostupná tzv. mešťanská přísaha a současně jsou zanášeny do knih mešťanů. Ovšem nejedná se o emancipaci v dnešním slova smyslu, spíše o jakýsi korporativní druh emancipace. Tedy nikoli člověk sám za sebe, ale vždy nějaká skupina jako celek. Stejně jako všechny jiné mocenské struktury, byla i domácnost v tehdejší době uspořádána patriarchálně. Pán domu podléhal jistým právům a povinnostem, musel chránit svůj dům se vším všudy, co k němu patří. Na druhé straně měl svrchovanou moc nade všemi a vším v něm. Práce v domě by se dala rozdělit na ženskou a mužskou, i když toto rozdělení podle Richarda van Dülmena nebylo až tak striktní. Šlo spíše o to, kdo se na co soustřeďoval. (viz van Dülmen 1999) Muž – pán domu zastupoval dům na venek, čili reprezentoval. Měl být křesťanským a tedy i morálním vzorem pro celé osazenstvo domu, zároveň nesl morální odpovědnost za všechny členy domácího společenství, měl na starosti výdělečnou činnost, odpovídal za všechny obchody a i škody z něho vzniklé, vykonával nebo měl na starosti takřka všechny práce kromě práce v domácnosti samotné. Jeho hlavní úlohou bylo „spravovat a chránit“. Žena – paní domu naproti tomu, stejně tak jako zbytek domácího společenství, byla pánovi podřízena a byla od ní očekávána poslušnost a počestnost, její význam se omezoval na oblast domácnosti a práce s ní spojené. Dülmen hovoří dokonce o jakémisi moderním typu paní a starém typu paní. Starý typ znamená, že se žena podílela s mužem na správě celého hospodářství, zatímco u moderního typu se prostor její činnosti omezoval pouze na domácnost. Pána domu však nelze chápat jako despotického vládce, jak bychom si mohli myslet dnes. Pán domu měl být takovým pánem, aby se jeho domu jako celku dařilo po všech stránkách dobře a aby všichni jeho členové byli spokojeni.

V historické studii Rodiny našich předků, autorů J. Horského a M. Seligové nalézáme rozdílný pohled na patriarchální moc v rodině. Zpochybňují ji totiž. Autoři jsou názoru, že tuto představu je třeba oslabit. Například děti a čeleď byli podřízeni stejnou měrou hospodáři i hospodyni. Zdůrazňují, že patriarchální ráz je nutné porovnat stejnou měrou s tezí o individualizujících prvcích a tendencích. Projev takových tendencí vidí ve snaze zajistit si samostatný zdroj obživy například. Ale také v oblasti náboženské, právní a hospodářské.

Pro městské právo je také charakteristické stírání rozdílu mezi ryze ženským nebo ryze mužským náčiním či movitostmi daného pohlaví. Cechy se rovněž stávají významným působištěm pro ženy. Existovaly dokonce jen ženské cechy. Ženy se ve městech mohly učit řemeslu, provozovat jej a tak i náležet k cechovní společnosti. Pravidla cechu platila i pro vdovy po mistrech. Od druhé poloviny 12. století lze doložit dokonce právo žen pečeti. Všeobecně se na rozvoji městského života podílely ženy jen pasivně, jako pomocnice a partnerky.

Žena i nadále zůstává objektem sňatkové politiky.

3.1.4 Období pozdního středověku

Problémem pozdního středověku je poměr širšího a nukleárního typu rodiny ve městech a na venkově, a také diskutabilní otázka eventuální početní převahy žen ve městech.

Měšťanky v pozdním středověku měly v omezené míře možnost disponovat s majetkem. V případě nemoci či nepřítomnosti musela obvykle řídit veškeré hospodářské záležitosti žena. Poručnictví však nadále přetrvávalo, jen velmi pomalu v něm docházelo k proměnám, stejně tak jako právo muže ženu trestat.

Jinou skupinou měšťanek byly ženy obchodnice, jejich pravomoci byly již značné. Směly vydávat platná potvrzení, uzavírat finanční transakce a vůbec samostatně řídit obchodní činnost.

Nelze opomenout ani zajímavou proměnu od kouzelnictví k čarodějnictví, v níž sehrály ženy nešťastnou roli. V podstatě neškodné kouzelnictví v raném středověku, které

nebylo ani nějak zvlášť trestáno se časem proměnilo ve víru v nebezpečné čarodějnictví. V pozdním středověku přerostla už víra v čarodějnictví natolik, že následkem bylo pozdější krvavé pronásledování. Jedním ze zhoubných účinků bylo podle Edith Ennenové i slavné dílo Kladivo na čarodějnice od Jindřicha Institorise z roku 1487. Fixace na ženy se v tomto díle teoreticky prosadila. Zajímavým postřehem je názor jiného historika, že celým tímto dílem se line vlastně jakási „červená nit strachu ze sexuality“. (viz Ennenová 2001)

3.1.5 Období novověku

“Na vině je individualizace, každý chce vést takový způsob života, jaký považuje sám za ideální”.

V originále: *„Schuld daran ist die Individualisierung : jeder will das Leben führen, das er für sich ideal findet.“ (van Dülmen 2001, s. 513)*

Toto je tedy zcela jistě společné oběma pohlavím – touha odlišit se od svého protikladu přírody, touha prosadit svou jedinečnost. Proces individualizace je v tomto smyslu vlastně procesem diferenciací. Významné jsou přitom právě jisté nesnáze, které do značné míry utvářejí naši jedinečnost. K prvním pokusům o individualizující tendence dochází právě v období raného novověku. Zmíním alespoň velmi podstatnou změnu, která vedla k proměně postavení ženy ve společnosti – přístup ke vzdělání.

Až do 19. století bylo pro evropskou společnost vzdělání žen okrajovou záležitostí. Pokud se dívky vzdělávaly, tak velmi vzácně a to v rodičovském domě nebo v klášteře.

V 17. století dochází k určité změně v názorech na postavení dítěte a jeho vzdělání. Výrazněji se prosazuje škola jako mezičlánek mezi dětstvím a světem dospělých. Dospívání mohou ale jen chlapci, dívky jsou od šesti sedmi let považovány za dostatečně zralé.

„V našich zemích proces alfabetizace, jenž graduje v době předbělohorské vznikem úctyhodného množství partikulárních škol, zastavila třicetiletá válka.“ (Lenderová 1999, s. 42) Poté se školství a vzdělání stalo luxusem. Samostatné dívčí školy se vyskytovaly sporadicky a byly zcela v rukou církevních řádů.

V osvícenské Francii byla otázka vzdělanosti ženy mimořádně důležitá. Bylo napsáno mnoho spisů o výchově. Například J. J. Rousseau ve svých dílech říká, že veškerá

výchova ženy musí odpovídat potřebám muže, ženy se jim musí líbit, být jim užitečné, vychovávat jejich děti. Ženě netřeba myslet, stačí, když miluje.

Ve střední Evropě se započala diskuze o vzdělání obecně, bylo třeba obyvatelstvo alfabetizovat. Vzdělávací povinnost platila pro všechny děti, chlapce i dívky bez rozdílu sociálního postavení, od šesti do dvanácti let. Vzdělání však nadále nebylo pravidlem. Po roce 1780 začalo i pro dívky povinně platit: veřejná škola, soukromá škola s právem veřejnosti nebo prokazatelná forma domácího vzdělání. V krajských městech vznikly tzv. školy hlavní pro obě pohlaví. Dívčí školní docházka však končila již absolutoriem druhé třídy. Další studium pro ně bylo bezúčelné. Jakmile bylo dívce dvanáct let, bez výjimky ze školy odcházela. Čekala ji práce v domácnosti, na poli, často šla do služby.

Hlavní zábranou v prosazování ženské gramotnosti byla představa o zbytečnosti ženského vzdělání, zakořeněná ve všech sociálních vrstvách.

Dívčí znalosti však byly omezeny na ty, díky nimž mohla být dobrou křesťankou, matkou, hospodyní a vlastenkou. A tak diskriminace dívek ve školách pokračovala. I ve třídách zaujímaly žákyně podřadné postavení. Domácí vyučování v zámožnějších rodinách fungovalo za všeobecného předpokladu, že za výchovu dívky zodpovídá její matka. Jejím úkolem nebylo předat dceři jen znalosti týkající se domácnosti, ale i principy náboženské a mravní. Na výchovu v rodině navazovala klášterní škola, kam byly přijímány žákyně od deseti do čtrnácti let a pobyt zde trval dva až čtyři roky; vzdělání v klášteře však bylo nákladné – jen pro úzkou vrstvu dívek. Od počátku 19. století se objevovaly hlasy proti necitlivému odloučení dívek od rodiny a proti nepřirozené izolaci od světa. V českém měšťanském prostředí navazoval na dívčí domácí výchovu soukromý vzdělávací institut. Od poloviny 50. let vzniká více veřejných dívčích škol vznikajících osamostatněním dívčích tříd. V souvislosti s emancipací vzniká také problém vyučujících. Kvalita dívčího vzdělání byla vydána do značné míry na milost a nemilost rozhodnutí a finančním možnostem rodičů. Manželce, matce a hospodyni mělo však i v bohatších vrstvách stačit náboženství, psaní, čtení a trocha počtů.

Sílící sebevědomí národa dalo podnět ke vzniku dívčí školy (kroužek dívek okolo Bohuslavy Rajske – V. Růžičková, F. Svobodová, A. Hlavsová, V. Volfová, M. Hošková, byly rovněž prvními českými feministkami). Rajska chtěla dát nezbytný profesionální základ českým učitelkám. Všechny soukromé dívčí ústavy se obracely k majetnější

klientele. Pro ostatní dívky existoval pouze ústav, veřejná škola nebo klášterní škola v závislosti na příjmu otce. Některé zámožné rodiny posílaly své dcery do penzionátu do zahraničí (většinou frankofonní oblasti, vzácněji Německo, velmi oblíbené bylo Švýcarsko). Také za vzdělání považovaly cestování – dívky v doprovodu matky, společnice, vychovatelky, starší příbuzné jezdily hlavně do Drážďan, do Mnichova, na světové výstavy do Paříže. Pro chudší dívky byl doplňkem výchovy pobyt u příbuzných, kde pracovaly jako chůvy, panské nebo pouhé služebné.

Vznikají vyšší dívčí školy, například v Písku a v Praze. Absolvování však neznamenal žádnou kvalifikaci a bylo vyhrazeno pro dcery honorace. Jednou z prvních profesí žen byla právě profese soukromé učitelky.

Důležitým mezníkem v dějinách českého školství a v dějinách ženské vzdělanosti u nás bylo založení dívčího gymnázia myšleného jako příprava na univerzitu. Snahu o realizaci měl Spolek pro ženské studium Minerva v čele s Eliškou Krásnohorskou. V roce 1890 vzniká soukromé dívčí gymnázium Minerva.

Před první světovou válkou už nikdo vzdělanost národa a jí podmiňující řádnou docházku do školy nezpochybňoval. Dívčím byly otevřeny brány středních i vysokých škol, dále však toto vzdělání bylo většinou veřejností považováno za přepych.

3.1.6 Počátky myšlenek o rovnosti pohlaví

Evropské osvícenství dalo prvotní podnět k myšlence o rovnosti lidí, což znamenalo nepatrný krůček k myšlence o rovnosti muže a ženy, čili počátek hnutí zvaného feminismus či ženská emancipace.

Filantropie dala za vznik těmto pohnutkám, neboť zůstala neodmyslitelným atributem ženského hnutí hluboko do 19. století. Nejprve šlechtičny po boku svých partnerů zakládaly vrchnostenské špitály a chudobince a podporovaly tak chudé. První ženská pražská hnutí vznikala právě z těchto kruhů. Muži filantropické sklony svých žen podporovali. Nové pojetí české filantropie vyjadřuje Milena Lenderová takto:

„Filantropie nebyla ženskou emancipací, byla prvním krůčkem k uvědomění si vlastní lidské hodnoty a také vlastních možností.“ (Lenderová 1999, s. 236)

Emancipace k nám přišla ve srovnání se západní Evropou opožděně. Po polovině 30. let 19. století začali muži vnímat ženu jako spolupracovnici při probouzení národa (postava národně uvědomělé matky, partnerky českého vlastence, která zaručí výchovu jeho dětí, hlavně synů v národně uvědoměném duchu). Rozhodující sférou ženy je však stále domácnost, ale nyní domácnost vlastenecká.

Na počátku dějin českého feminismu stojí Karel Slavoj Amerling a Vojtěch Náprstek. První etapa emancipace je spojena s Amerlingovou érou a se jmény žen, které se kolem Amerlinga koncem 30. let sdružily. Jako první vytrhl několik Češek ze staleté letargie a pokusil se dát jejich životu hlubší smysl, chtěl intelektuální povznesení ženy. Ženy si uvědomily své vlastní postavení a problémy, které se jich bezprostředně týkaly. Jak v rodině, tak ve společnosti.

3.2 Úvodní slovo k současnosti

K základním lidským právům patří bezesporu právo volby. Ostatně toto právo utváří lidskou svobodu spolu se zodpovědností za učiněné rozhodnutí. V této problematice vidím současně největší potíže dnešních žen – jak se rozhodnout? Věnovat se rodině nebo kariéře, myslet více na sebe nebo spíše na druhé?

Současná žena se zmítá mezi tradičními hodnotami, které kdysi definovalo androcentrické vidění světa a vztahů v něm, a mezi emancipačními tendencemi dnešní společnosti. Jednoznačně čelí problému „správné volby“ na rozdíl od muže. Muž má stále více možností a hlavně má jaksí více „jasno“.

V následujících podkapitolách se pokusím definovat dnešní ženu v jejích několika málo životních rolích a poukážu na problém androcentrismu.

3.2.1 Žena chápající – rodina

Jak už bylo uvedeno v kapitole 3.1 této práce, role ženy v rodině v minulých dobách byla jasně vymezena a dána. Oproti tomu dnes není až tak jednoznačná. Dnes totiž existují ženy, které roli ženy – matky a pečovatelky zpochybňují od samých základů a neztotožňují se s ní ani v nejmenším. Dávají zkrátka přednost roli jiné. V době, kdy mnoho lidí podniká, dělá kariéru, studuje, zkrátka jde si čistě za svými cíli, vzniká fenomén zvaný *singles*.

Pod tímto pojmem se rozumí, že žena nebo muž žijí osamoceně, ale nevyhýbají se kontaktu s druhým pohlavím. Je to trend poměrně častý především v západních zemích, ale pomalu proniká i k nám. Souvisí to také s větší rovnoprávností žen. Ženy mají právo rozhodnout se, co se svým životem. Řekla bych, že nejmarkantnější je tento jev mezi skupinou mladých žen. Mladé ženy se věnují samy sobě, své práci, studiu, cestování a poznávání a odmítají se vázat. Chtějí si užívat stejně jako muži a to ve všech směrech. Nemalý vliv na to měl také vznik a vývoj antikoncepce. Díky ní mají právo rozhodnout se mezi rodinou a dětmi a něčím jiným. Tradiční role ženy (rodina, děti a domácnost) ubývá. To ale také znamená, že se mění forma rodiny. Lidé zůstávají delší dobu sami anebo zůstávají svobodní po celý život. Dnes už pojem „stará panna“ nebo „starý mládenec“ není tak negativně vnímán. Někteří mají za to, jakoby se ztrácel původní význam rodiny.

Žena však je a bude neodmyslitelně spojována s mateřstvím z jednoho prostého důvodu – a to, že nikdo jiný tuto její roli nemůže nahradit. Žena je nezastupitelná v období těhotenství, porodu a následně v období kojení.

Problém ženské role v rodině dle mého názoru je opět v androcentrickém vidění společnosti, v tomto případě ve zmíněné sociální pozici jako takové. Je-li žena doma s dětmi, je jí tak automaticky udělována role podřízená, ale současně přirozená. Dnes může ale i muž zůstat s dětmi doma a zůstává. Existuje již skupina mužů na mateřské dovolené, všeobecně se uvádí cca 1% mužů v naší zemi. Společnost se na takového muže dívá jako na někoho, kdo se nachází jaksí někde jinde, než by měl. Nahlížíme na tyto muže jakoby „skrz prsty“. Jeho pozici vnímáme jako něco nedůstojného. Jako něco, co se nehodí k jeho „rodu“. Není pak problém spíše někde jinde, než v tom jestli se jedná o ženu nebo o muže? Není problém spíše v té dané roli jako takové a v její androcentrické stereotypizaci?

Současná rodina klade důraz na manželství, ale už v jiné míře, než tomu bylo v minulosti. Trendem je vytváření manželských vztahů na základě vlastní volby, cílem této volby je uspokojení obou partnerů po sexuální stránce, ale i po naplnění citové vazby. Hledáme si takové ideální partnery, kteří by odpovídali ideálu romantické lásky. Rodina se stává místem spotřeby statků a soustřeďuje se na výchovu dětí. Je to tedy úplně jiná forma rodiny, než o které byla doposud řeč.

Zastavím se u velmi zajímavého tématu a tím je věrnost. Je to podle současných představ: věc nutná pro správnou funkčnost manželství? Vyžadujeme od svých partnerů věrnost, ale k čemu vlastně?

Při pohledu do minulosti zjišťujeme, že s věrností tomu bylo zcela jinak než dnes. Nebylo samozřejmostí, že si partneři v manželství byli věrni. Nevěra byla povolena jistým způsobem především mužům, zatímco od žen se vyžadovala pohlavní zdrženlivost a nezájem o sex. Proč tedy vyžadujeme věrnost dnes jako podmínku manželství? Je to snad proto, že je manželství spojeno s monogamií? Zákony neumožňují, aby jeden partner (žena či muž) měli současně více manželských partnerů opačného pohlaví. Ale není tomu tak po celém světě stejně. Někde tato možnost existuje. Jako jeden z důvodů, proč je tak těžké zejména pro muže (podle statistik alespoň, to ale nevyřazuje i druhou variantu: nevěrná žena, protože ta se děje stejně jako mužská) dodržet tuto podmínku věrnosti, bych zde mohla uvést zajímavou teorii. Tímto problémem se zabývá sociobiologie a její teorie biologicky daných potřeb. Jednou z těchto čistě biologických potřeb muže je maximalizovat oplodnění a to je možné jen při poměrně velké promiskuitě. Podle sociobiologů tak muž vlastně nečiní nic špatného, plní svůj úkol a uspokojuje svou přirozenou potřebu. Ale to už jsem poněkud odběhla od původního tématu. Ono to s tím ale tak trochu souvisí.

Je tedy manželství podmínkou rodiny? Nemohl by rodinu tvořit i nějaký jiný svazek než je manželský? V rodině jde především o to, že dospělí jedinci jsou odpovědní za výchovu dětí. Tradičně mohou děti vychovávat dva anebo více dospělých členů, kteří jsou spojeni příbuzenským vztahem. Většinou se přitom vychází z nukleárního typu rodiny – tedy otec, matka a dítě/děti. Děti může vychovávat ale i jeden dospělý jedinec, podívejme na takové neúplné rodiny. Ty jsou důkazem toho, že i toto lze. Jakousi alternativou by mohly být, a v jisté době byly a ještě někde jsou, i tzv. komuny³. Princip výchovy nukleárního typu rodiny a výchovy v komunách je odlišný, ale nelze s jistotou říci, který je lepší nebo horší. Na tomto porovnání je patrné, že k výchově dětí není podmínkou rodiny manželství. Lidé si toto pravidlo vytvořili jako spousty jiných.

³ Komuna je skupina více rodin a dětí žijících společně, přičemž sňatek není podmínkou pro soužití. Všichni dospělí členové se podílejí na výchově dětí společně.

A co další zajímavý fenomén dnešní doby a společnosti – homosexuální rodiče? Je zárukou spokojenosti všech členů rodiny právě sestava otec – matka? Anebo by svůj úkol vykonávali stejně dobře nebo možná ještě lépe dva muži či dvě ženy?

Je to také jedno z velkých témat současnosti a snad nalezneme v budoucnu úspěšné řešení i tohoto fenoménu. Častým argumentem a zároveň i nejsilnějším argumentem opozice je právě ona reprodukční funkce rodiny, což je v případě homosexuálních partnerů téměř zcela jistě nemožné.

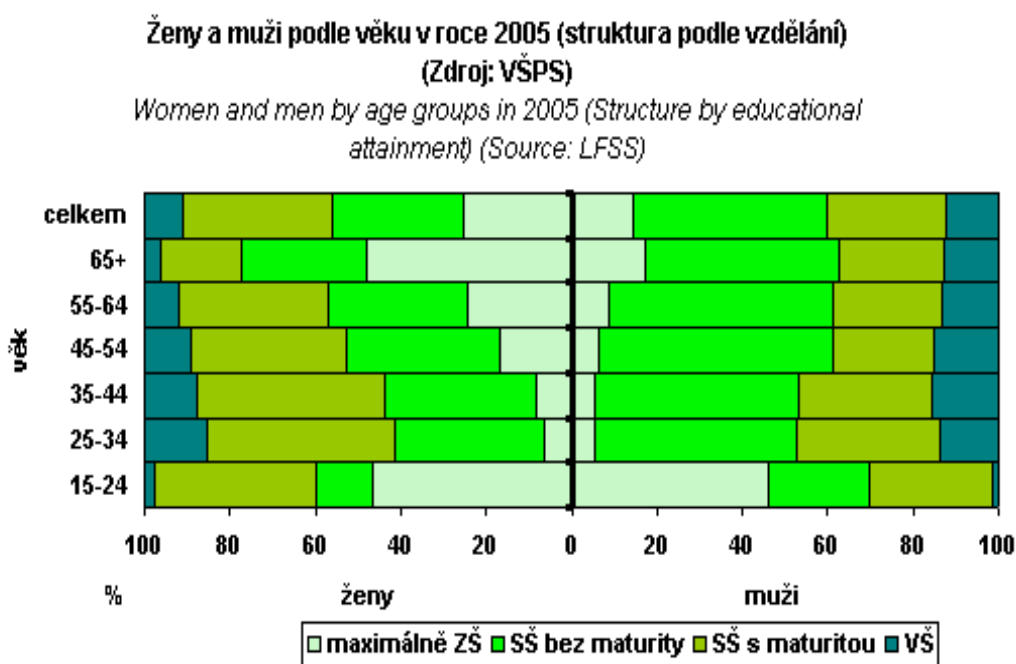
3.2.2 Žena myslící – vzdělání

V kapitole 3.1.5 jsem uvedla, že klíčovým momentem, který vedl ke změně postavení žen, byl jejich přístup ke vzdělání. Se vzděláním a vzděláváním se rozšiřují nejen lidské obzory, ale i možnosti. Také zde již zaznělo, že vědění znamená moc. Pokud znám a vím, mohu svým způsobem ovládat druhé. V dnešní době, době tak rychlé a náročné na jedince a jeho schopnosti, je vzdělání více než nutnost. Člověk bez vzdělání a informací jako by nebyl. Díky možnosti vzdělávat se, se také ženy dostaly tam, kde jsou dnes – k různým zajímavým pracovním pozicím, ať už řídicím či podřízeným.

Ženy mají dnes rovný přístup ke vzdělání stejně jako muži. Důvodem proč na některých vysokých školách najdeme početní převahu žen nebo mužů není v tom, že by té či oné skupině byl přístup znemožněn, ale to, že ženy a muži dávají přednost něčemu jinému. I v oblasti vzdělání stále platí určité stereotypy. Dívky dávají přednost takovým školám, po jejichž absolvování mají větší šanci se uplatnit. Rozhodují se většinou pro oblast zdravotnictví, školství, sociální péče a rozličné humanitní obory. Opět jim byly přiděleny jakési role podle pohlaví a podle jejich tradičního chápání v dělbě práce.

Podíváme-li se například do našich škol, zjišťujeme, že mužský element se téměř vytratil. Pro muže se toto povolání stalo neatraktivním z toho důvodu, že jej ovládly ženy. Podobně je tomu u zdravotních bratrů. Toto povolání je společností chápáno rovněž jako “zženštilé”. To, co budou tedy dívky či chlapci studovat, předurčuje jakoby tradiční pohled společnosti (přesněji mužský pohled na společnost), který nejen že určuje, ale zároveň i neustále tímto svým pohledem potvrzuje.

Na obrázku 1 vidíme vzdělanost žen a mužů podle věku za rok 2005. Z tabulky je zřejmé, že vzdělanost obou pohlaví se liší v závislosti na věku. Český statistický úřad shrnul zjištěná data do následujících závěrů:

Obrázek 1 Ženy a muži podle věku v roce 2005 (Zdroj: <http://www.czso.cz/>)

- *“Ženy zaznamenaly vyšší podíl vysokoškolsky vzdělaných osob ve věku do 34 let než muži, od 35. roku věku je situace opačná. Výrazně vyšší podíl vysokoškolsky vzdělaných osob mají muži oproti ženám v nejvyšší věkové kategorii, 65 a více let.*
- *Na středních odborných školách, gymnáziích, vyšších odborných školách a už i na vysokých školách převažují dívky nad chlapci.*
- *Mezi absolventy vysokých škol převažují ženy v případě zdravotnictví, lékařských a farmaceutických věd a nauk, v případě pedagogiky, učitelství a soc. péče a v humanitních a společenských vědách a naukách, muži pak v případě technických věd a nauk.*
- *Mezi učiteli převládají většinou ženy, výjimkou jsou střední odborná učiliště a vysoké školy.” (ČSÚ 2008 [online])*

Myslím, že v naší společnosti by bylo třeba věnovat se vzdělávání žen, které jsou doma s dětmi. Po tuto nekrátkou dobu ztrácejí svůj odborný přehled v dané oblasti a je pro ně jen velmi obtížné se nadále vzdělávat a tento přehled si tak udržet. Ve větších městech již fungují různé instituce zaměřené na tento problém, ať už se jedná o různé jazykové kurzy pro matky na mateřské dovolené nebo o tzv. sdílené pracovní úvazky⁴. Avšak v celostátním měřítku tento problém stále přetrvává. *Možnosti jakoby existovaly, ale zázemí pro tyto možnosti chybí.* Tím mám na mysli například zajištění hlídání dětí po dobu, kdy se matka vzdělává. Při mém pobytu v SRN a v Belgii jsem viděla, že fungují různá mateřská centra, tzv. denní matky nebo Au-pair. U nás toto vše chybí. Ženy mají zájem se vzdělávat po dobu své rodičovské role, ale stát by jim toto měl umožnit a podpořit je.

3.2.3 Žena pracující – profese

O rovnoprávnosti žen, tedy o rovných příležitostech žen a mužů se většinou hovoří v souvislosti s pracovním trhem. Udává se, že dnes neexistuje v podstatě profese, kterou by žena nemohla vykonávat stejně dobře jako muž a tím pádem je “zrovnoprávněna”. Na českém pracovním trhu tvoří ženy polovinu celkového objemu pracovní síly, jsou tedy zastoupeny ve stejné míře jako muži.

Co to ale znamená v praxi? Dá se skutečně hovořit o zrovnoprávnění žen a mužů v této oblasti? Pro lepší vysvětlení uvádím tabulku Českého statistického úřadu s mírou zaměstnanosti v ČR od roku 1993 do roku 2006.

⁴ Jedná se o pracovní úvazek, kdy zaměstnavatel na jednu pracovní pozici zaměstná například dvě osoby. Dvě ženy na rodičovské dovolené, přičemž každá pracuje na zkrácený pracovní úvazek – na 4 hodiny, ale v úhrnu to pro zaměstnavatele činí 8 hodin. Daná pracovní pozice je tedy plně pokryta.

PRÁCE A MZDY

LABOUR AND EARNINGS

4 - 17. Míra zaměstnanosti podle věkových skupin a vzdělání (VŠPS)

Employment rate: by age group and educational attainment (LFSS)

Ukazatel	1993	1995	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Indicator
Ženy	49.5	49.8	46.6	46.2	46.2	46.3	45.8	45.5	45.7	46.1	Women
věková skupina:											Age group:
15 - 19	28.5	21.8	11.8	8.7	5.7	4.8	4.6	4.3	4.4	4.1	15 to 19
20 - 24	49.4	55.5	51.9	53.2	52.4	49.7	47.7	44.6	40.9	42.1	20 to 24
25 - 29	58.7	59.2	55.3	56.1	55.4	57.2	57.2	56.4	57.6	60.1	25 to 29
30 - 34	75.4	74.2	66.2	66.1	66.9	66.1	64.7	64.4	65.4	63.6	30 to 34
35 - 39	86.0	85.6	79.1	78.8	78.6	79.7	78.2	78.8	78.1	77.6	35 to 39
40 - 44	87.9	88.8	84.9	83.6	85.3	85.1	82.4	83.5	83.6	85.1	40 to 44
45 - 49	89.2	88.1	83.8	83.4	85.6	85.6	84.9	83.7	84.8	84.8	45 to 49
50 - 54	76.2	77.6	76.1	76.0	77.3	78.3	77.8	78.7	79.5	81.2	50 to 54
55 - 59	24.9	28.6	31.4	30.9	31.5	36.1	39.6	42.4	45.8	47.9	55 to 59
60 +	5.7	5.6	4.9	4.2	4.3	4.5	4.9	4.9	4.9	5.2	60 +
Muži	68.9	69.0	65.4	64.7	64.7	65.2	64.5	63.6	64.3	64.6	Men
věková skupina:											Age group:
15 - 19	34.0	28.9	16.1	11.1	8.7	7.9	6.9	5.7	5.6	6.2	15 to 19
20 - 24	81.6	81.0	68.9	67.9	66.4	63.5	60.0	55.1	55.1	55.1	20 to 24
25 - 29	93.5	93.6	89.4	88.8	88.7	89.5	88.7	87.1	87.7	87.2	25 to 29
30 - 34	94.7	95.2	91.5	91.5	92.5	93.0	92.9	93.5	93.3	92.5	30 to 34
35 - 39	94.9	94.5	91.5	91.8	91.9	93.0	92.7	91.4	92.7	93.9	35 to 39
40 - 44	94.7	94.1	90.9	90.8	91.1	91.5	90.2	90.7	91.1	93.0	40 to 44
45 - 49	91.2	92.5	89.3	89.2	89.1	89.7	89.4	88.3	89.3	90.2	45 to 49
50 - 54	86.9	87.1	85.0	84.4	85.7	85.4	85.1	85.0	85.3	85.8	50 to 54
55 - 59	69.8	74.5	73.3	71.8	73.4	76.5	76.5	76.9	78.5	78.4	55 to 59
60 +	14.0	14.2	12.2	11.4	11.4	13.2	13.8	13.7	15.2	16.1	60 +
Ženy	49.5	49.8	46.6	46.2	46.2	46.4	45.8	45.5	45.7	46.1	Women
vzdělání: základní a bez vzdělání	26.5	23.8	18.4	18.3	17.5	16.9	16.0	15.2	14.5	15.2	Education: Basic and without education
Střední bez maturity	57.5	58.3	52.8	52.4	52.2	51.9	50.3	49.0	49.1	50.0	Secondary without GCSE
Střední s maturitou	65.1	66.1	61.0	60.8	61.0	60.0	59.5	59.4	58.7	57.4	Secondary with GCSE
vysokoškolské	74.0	75.9	73.0	72.3	74.9	73.1	72.1	72.0	71.2	70.6	University
Muži	68.9	69.0	65.4	64.7	64.7	65.2	64.5	63.6	64.3	64.6	Men
vzdělání: základní a bez vzdělání	32.5	31.4	25.4	23.5	23.8	20.8	19.9	18.6	17.6	19.6	Education: Basic and without education
Střední bez maturity	77.9	77.5	73.0	72.7	72.9	73.3	72.0	70.3	70.9	70.7	Secondary without GCSE
Střední s maturitou	74.4	75.1	71.2	72.1	72.2	71.3	70.0	69.9	70.5	70.5	Secondary with GCSE
vysokoškolské	83.1	84.0	80.2	80.0	80.5	80.3	80.1	79.8	80.7	79.1	University

Tabulka 1 Míra zaměstnanosti podle věkových skupin a vzdělání (Zdroj: <http://www.czso.cz>)

Tabulka ukazuje míru zaměstnanosti podle věkových skupin a vzdělání mezi ženami a muži. Již na první pohled je zřejmé, že v jistých věkových kategoriích nelze

hovořit o stejné míře zastoupení žen a mužů na pracovním trhu. Vzdělání by v tomto případě nemělo být žádným určujícím faktorem, neboť jak vidíme v tabulce (označeno fialově v tabulce) – například vysokoškolské vzdělání je zastoupeno v podstatě stejně pro obě pohlaví. Je zde sice 8,5 procentní rozdíl ve prospěch mužů, což ale v celkovém měřítku nemůže dle mého názoru tvořit rozpor. Co je ale hlavním důvodem pro nepoměr mezi zaměstnaností žen a mužů, je tzv. reprodukční věk ženy a muže. Ten se totiž liší u obou pohlaví. Vidíme (označeno žlutě v tabulce), že ženy ve věku 30 až 34 let v roce 2006 byly zaměstnány v 63,6 %, zatímco muži ve stejné věkové kategorii v 92,5 %. Příčinou pro tento nepoměr je pravděpodobně reprodukční období ženy – tedy mateřství a s ním spojené komplikace na pracovním trhu. Naše legislativa sice umožňuje například možnost neomezeného přivýdělku na rodičovské dovolené, ale v praxi je stále problém. Žena je v této své životní roli diskriminována. Naopak v pozdějším věku (v tabulce označeno zeleně) vidíme, že poměr mezi muži a ženami je téměř stejný. Ženy jsou skoro stejnou měrou zaměstnávány jako muži a to proto, že v tomto věku mají děti již většinou velké a nepotřebují tedy jejich stálou péči. Ženy se mohou více věnovat samy sobě.

Český statistický úřad sumarizoval data z průzkumu zabývajícím se touto problematikou následovně, z čehož vyplývají zajímavé závěry:

- *“Podíl podnikatelů mezi zaměstnanými je u mužů vyšší než u žen.*
- *Podíl žen mezi zaměstnanci je nejvyšší ve věkové skupině 45–49 let (zde ženy početně převažují nad muži), ...*
- *Ze zaměstnanců se základním vzděláním představují ženy dvě třetiny, to je vyšší podíl žen než mezi zaměstnanci s maturitou...*
- *Mezi podnikateli převažují ženy v případě zdravotní a sociální péče a ostatních veřejných a sociálních služeb, muži zde naopak dominují ve stavebnictví a ve zpracovatelském průmyslu ...*
- *Počty nezaměstnaných vykazovaly silný rostoucí trend (u žen i mužů, přitom vyšší byly počty žen) ...*
- *Muži mají vyšší mediánovou mzdu než ženy, a to jak podle všech kategorií zaměstnání, tak podle vzdělání.” (ČSÚ 2008 [online])*

Na míru zaměstnanosti žen má vliv tedy zejména jejich životní cyklus. Už jako absolventky vysokých škol jsou považovány potenciálním zaměstnavatelem za "rizikový faktor budoucnosti". V budoucnu je třeba počítat s možností, že žena otěhotní a tím se stává z dlouhodobého hlediska nezajímavou pro zaměstnavatele. Po rodičovské dovolené, tedy v průměru po třech letech, kdy žena pečuje o dítě, jsou ženy rovněž považovány za rizikovou skupinu. Příliš dlouhou dobu ztrácí totiž kontakt se svou profesí a tudíž i s tolik potřebnou odborností. Navíc dalším strašákem zaměstnavatele je nemocnost dětí. Žena je ta, která totiž většinou zůstává doma s nemocným dítětem a to je pro zaměstnavatele opět neatraktivní. A nakonec ve věku kolem padesáti let se stává opět nezajímavou kandidátkou na pracovní pozice.

Nadále platí ve společnosti, že žena je méně placena za stejně kvalifikovanou práci než muž. I zde je zřejmě patrný androcentrický vliv, neboť muž je tradičně považován za živitele, zatímco žena by měla pečovat hlavně o domácnost. Proto jsou stále lépe placeni muži. Ovšem podíváme-li se na matky samoživitelky, zjišťujeme, že to jsou ony, kdo vystupují v tradičně pojímané roli živitele. Otcové totiž velmi často na své děti neplatí anebo jen velmi malou částku, která nemůže pokrýt skutečné potřeby dítěte a péči o něj.

S tím souvisí i komplikovanější přístup žen k výraznější pracovní pozici, ženy se stále hůře dostávají k nadřazeným funkcím. Pořád převládá názor, že muž by měl být ten, kdo vede a vládne. Během svého života má žena mnohem složitější možnost dalšího kariérního postupu a potřebného vzdělání, především díky roli mateřské. A velmi často je od ženy žádáno více, než by na stejnou pozici potřeboval muž. Žena zpravidla musí mít vyšší vzdělání, delší praxi v oboru. Například v lékařských oborech dodnes platí, že se žena k určitým činnostem (přestože pro výkon těchto činností splňuje naprosto stejná kritéria jako muž) dostává mnohem později a někdy se k nim třeba nedostává vůbec. Ve svém zaměstnání jsem byla několikrát svědkem při přijímacích pohovorech toho, že žena na stejnou pozici musela prokázat o stupeň vyšší vzdělání a o znalost dalšího světového jazyka navíc. Žena se tedy musí mnohem razantněji prosazovat, aby dosáhla stejného cíle jako její mužský kolega.

Přesto si ale nemyslím, že žena je jen utlačována. Je jen na ní pro co se rozhodně. Samozřejmě, že její profesní cesta je složitější než mužská, ale není nemožná. K tomu aby i její možnosti mohly být považovány za rovnocenné, je třeba změnit pohled společnosti na až příliš dlouho zažitou dělbu práce mezi ženou a mužem. Bourdieu hovoří o dehistorizaci ve svém díle *Nadvláda mužů*, podle něho je třeba zpochybnit tradiční stereotypizované vidění mužských a ženských rolí – viz podkapitola 2.1.6. Jedině tak lze docílit skutečných rovných příležitostí na trhu práce mezi ženami a muži.

3.2.4 Žena cítící – vztahy

V této části práce bych se ráda věnovala velmi zajímavé hypotéze Pierra Bourdieu a totiž, že láska by jako jediná mohla být reálným zrovnoprávněním mezi oběma pohlavími.

„Je v zákonu mužské nadvlády láska výjimkou – tou jedinou, ale zato velkolepou, je to jakési pozastavení symbolického násilí, nebo naopak jeho nejvyšší, protože nejsubtilnější, nejneviditelnější forma?“ (Bourdieu 2000, s. 99)

Tato úvaha stojí dle mého názoru za rozvedení. Pokud bychom uvažovali v této rovině, pak by láska mezi mužem a ženou mohla být jediným místem, kde nadvláda mizí, kde se rozdíly stírají a kde naplno a jasně funguje reciprocita vztahu obou pohlaví. Do jisté míry tak tomu zcela jistě je. Například takový stav zamilovanosti. To je přímo ukázka rovnováhy moci mezi mužem a ženou. V tomto období si navzájem vycházíme vstříc, uznáváme se nejen jako bytosti, ale i jako dva odlišné rody. Za této situace nám nedělá potíže se vzájemně respektovat a tolerovat pohlavní rozdíly jako bychom skutečně byli “jedno tělo jedna duše”. Skeptik by nadhodil, že za vše mohou pravděpodobně tzv. “růžové brýle”. Tedy, že láska jako emoce je natolik slepá, že nechce nebo nemůže vidět tyto rozdíly. Bourdieu se ale zároveň zamýšlí nad tím, že by láska mohla znamenat pro mužskou nadvládu nejen jakousi pauzu, ale možná že mužská nadvláda v období zamilovanosti dosahuje své nejvyšší a nejdokonalejší formy. Takové, které lze dosáhnout jen výjimečně, přičemž nejvyšší forma nadvlády je zde chápána jako ta nejdokonalejší a nejpropracovanější verze v pozitivním slova smyslu. Domnívám se že, láska jako celek

(a nemusí se jednat jen o lásku mezi mužem a ženou) je svým způsobem jediným bodem rovnoprávnosti lidskosti vůbec.

Ve skutečném životě však vidíme, že komunikace mezi ženou a mužem jaksi vážně i v tomto ohledu. Vztahy jsou nejčastějším polem střetů, diskusí, námětů – zkrátka, vztah mezi mužem a ženou je dodnes zahalen tajemstvím pravd i nepravd. Dodnes nelze jednoznačně pochopit a vysvětlit, proč ženy jednají tak a muži jinak.

4 ZÁVĚR

Z mé práce je patrné, že mužská nadvláda světu panuje, ať chceme či nikoli. Již tisíce let chápeme rozdílnost mezi mužem a ženou jako danou a ve své podstatě neschopnou změny. Navíc se tyto rozdílnosti neustále opakují a tak vlastně trvale potvrzují.

Uvedla jsem, že nadvláda svým způsobem panuje nejen druhým, ale i sama sobě. *Není lehké být ženou, ale rozhodně není lehké být ani mužem.* Muž je stejně jako žena nucen chovat se podle tradiční dělby práce a zůstává otázkou, zda mu to vyhovuje.

V době, kdy se přímo otevřely brány všem možným emancipistickým, feministickým, gay a lesbickým hnutím se ukazuje, že ani ona “jasná” role muže není tak jednoznačná, jak se nám zdá. Hranice, kdy jsme jasně a zřetelně dokázali rozlišit, co je ženské a co mužské se jakoby vytrácí. Domnívám se, že ona dehistorizace tak, jak jí navrhuje Bourdieu není možná. A to z toho důvodu, že není v lidských silách vymazat vše, co doposud platilo a nahradit to něčím jiným. Můžeme se pokusit o částečnou úpravu nahlížení nás všech na genderovou problematiku, ale nemůžeme jedním tahem vše nahradit. Není totiž čím. Androcentrické vidění světa je natolik propracované, že nemá zatím vhodný substitut. Snažíme se sice “sem tam” něco vylepšit, nahradit, ale vcelku je tato snaha nepatrná a v některých případech dokonce marná. Navíc totální změna by mohla znamenat jisté riziko pro společnost. Problém je i v tom, že žena sama na sebe velmi často nahlíží jako na “něčí objekt”.

Nejprve bude tedy nutné změnit vlastní vnímání nás samých, žen jako žen a mužů jako mužů. Bude třeba reflektovat klady a zápory vlastního pohlaví zcela odděleně od pohlaví druhého. Tedy ne v protikladu k mužům tak, jak se to obvykle činí.

Kdo jsou tedy ženy naší doby a kde se nacházejí? Myslím, že to jsou bytosti s téměř stejnými možnostmi jako jejich protějšky, je jen na nich jak tyto možnosti využijí a jak se jich chopí. Postavení žen v dnešní společnosti není nezanedbatelné, je nabyté dosud nevyužitým potenciálem v mnoha oblastech a skýtá možnost opravdového “sebenalezení se”. Což ovšem neznamená za každou cenu převrátit tradice vzhůru nohama, jak to kolem sebe často v mnohých snahách různých skupin vidáme. Postavení žen je “na cestě”, je teď jen zatím těžké určit, zda na dobré či špatné.

5 Seznam použité literatury

5.1 Tištěné zdroje – monografické publikace

1. Barša, P. *Panství člověka a touha ženy : feminismus mezi psychoanalýzou a poststrukturalismem*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2002. 323 s. ISBN: 80-86429-06-7.
2. Bocková, G. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. Přel. A. Kusák., 1 vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 381 s. ISBN: 978-80-7106-494-7.
3. Bourdieu, P. *Nadvláda mužů*. Přel. Dr. V. Dvořáková., 1 vyd. Praha : Karolinum, 2000. 148 s. ISBN: 80-7184-775-5.
4. De Coulanges , F. *Antická obec*. Přel. J. Bryksí, K. Mikšová, J. Sokol, Praha : Sofis, Pastelka 1998. 392 s. ISBN: 80-902439-7-5.
5. Ennenová, E. *Ženy ve středověku*. Přel. J. Karásek a P. Rychterová., 1 vyd. Praha : Argo, 2001. 338 s. ISBN: 80-7203-369-7.
6. Foucault, M. *Dějiny sexuality I. : vůle k vědění*. Přel. Č. Pelikán., Praha : Herrmann & synové, 1999. 189 s. ISBN nevedeno.
7. Foucault, M. *Dějiny sexuality II. : užívání slastí*. Přel. K. Thein, N. Darnadyová a J. Fulka, Praha : Herrmann & synové, 2003. 338 s. ISBN nevedeno.
8. Foucault, M. *Dějiny sexuality III. : péče o sebe*. Přel. M. Petříček, L. Šerý a J. Fulka, Praha : Herrmann & synové, 2003. 326 s. ISBN nevedeno.
9. Foucault, M., *Diskurs, autor, genealogie*. Přel. P. Horák, Praha : Svoboda, 1994. 115 s. ISBN: 80-205-0406-0.
10. Giddens, A., *Sociologie*. Přel. Jařab J., 1 vyd., Praha : Argo, 2000. 596 s. ISBN: 80-7203-124-4.
11. Heitlingerová, A., Trnková, Z. *Životy mladých pražských žen*. 1 vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1998. 208 s. ISBN: 80-85850-56-7.

12. Horský, J., Seligová, M. *Rodina našich předků*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny 1997. 141 s. ISBN: 80-7106-195-6.
13. Lendnerová, M. *K hříchu i modlitbě : žena v minulém století*. Praha : Mladá fronta, 1999. 304 s. ISBN: 80-204-0737-5
Osvaldová, B. *Česká média a feminismus*. 1 vyd. Praha : Libri : Sociologické nakladatelství, 2004. 158 s. ISBN: 80-86429-31-8 (Slon) 80-7277-263-5 (Libri).
14. Mills Charles W., *Sociologická imaginace*. Přel. V. Dušek Praha : Sociologické nakladatelství, 2002. 310 s. ISBN: 80-86429-04-0.
15. Murphy, F. R. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Přel. H. Červinková., 1 vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1998. 267 s. ISBN: 80-85850-53-2.
16. Osvaldová, B. *Česká média a feminismus*. 1 vyd. Praha : Libri : Sociologické nakladatelství, 2004. 158 s. ISBN: 80-86429-31-8 (Slon) 80-7277-263-5 (Libri).
17. Renzetti, C. M., Currant, D. J. *Ženy, muži a společnost*. Přel. L. Gjurič et al., 1 vyd. Praha : Karolinum, 2003. 642 s. ISBN: 80-246-0525-2.
18. Sokol, J. *Filosofická antropologie : člověk jako osoba*. 1 vyd. Praha : Portál, 2005. 224 s. ISBN: 80-7178-627-6.
19. Van Dülmen, R. *Entdeckung des Ich.: die Geschichte der Individualisierung vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Köln : Böhlau Verlag GmbH & Cie, 2001. 638 s. ISBN: 3-412-02901-7.
20. Van Dülmen, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku I. : dům a jeho lidé*. Přel. M. Všetíček, Praha : Argo, 1999. 340 s. ISBN: 80-7203-116-3.
21. Vodáková, A., Vodáková, O. (eds.) *Rod ženský : kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. 1 vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. 356 s. ISBN: 80-86429-18-0.

5.2 Elektronické zdroje - elektronické monografie, www stránky

1. *Český statistický úřad* [online]. 2008, poslední revize 20.12. 2007. Dostupné na WWW: <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/kapitola/1413-07--14> (podkapitola 4-17.)
2. *Český statistický úřad* [online]. 2007, poslední revize 5.10 2007. Dostupné na WWW: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/gender_uvod
3. *Český statistický úřad* [online]. 2007, poslední revize 22. 5. 2007. Dostupné na WWW: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/gender_vzdelani

6 Rejstříky

6.1 Obrázky

Obrázek 1 Ženy a muži podle věku v roce 2005 (Zdroj: <http://www.czso.cz/>)... - 30 -

6.2 Tabulky

Tabulka 1 Míra zaměstnanosti podle věkových skupin a vzdělání (Zdroj: <http://www.czso.cz/>) - 32 -

7 ABSTRAKT

Van de Poel, P. *Postavení žen v současné společnosti: bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o.p.s., 2008. 42 s. Vedoucí bakalářské práce Emanuel Pecka a Tomáš Fantyš.

Klíčové pojmy: pohlaví, moc, nadvláda, ženy a muži

Tato práce se zabývá současným postavením žen ve společnosti s ohledem na problém nadvlády a moci. Nadvládou je zde myšlena především nadvláda mužského pohlaví nad ženským. V úvodní části práce jsou analyzovány dva významné přístupy francouzského poststrukturalismu k této problematice, koncepce Pierra Bourdieu a koncepce Michela Foucaulta. Součástí této práce je i pohled na ženy ve společnosti v minulosti v komparaci se současností. V kapitole věnované současným ženám se práce soustřeďuje na některé vybrané životní role žen a definuje jejich postavení za pomoci závěrů z výše uvedených koncepcí. Celá práce je koncipována převážně teoreticky se zaměřením na sociologii. Závěr práce shrnuje vybrané téma žen a jejich postavení v dnešní společnosti do obecnějšího pohledu.

8 ABSTRACT

Van de Poel, P., *Women's current position in society, problem of domination and power*: Thesis, České Budějovice : The College of European and Regional Studies, Leaders of thesis: Emanuel Pecka and Tomáš Fantyš

Key words: gender, power, domination, women and men

This thesis focuses on women's current position in society with regard to domination and power. „Domination“ in this case means men's domination.

The goal of this thesis is to analyze two concepts of French post-structuralism. The first is concept from Pierre Bourdieu, the second is concept from Michel Foucault. It is followed by the comparison of the women's past and present position in society. In addition to this, there is a definition of women's roles based on the above-mentioned concepts and conclusions coming from these two theories.

The whole thesis is conceived mainly theoretically and from sociological point of view. The final part summarizes and assesses chosen women's topics and women's current position from general perspective.